

Місячне сяйво

«Місячне сяйво» — шедевр від лауреата Пулітцерівської премії **Майкла Шебона**: роман про правду та брехню, сімейні перекази, неймовірні пригоди і сили, що прагнуть нас принизити і знищити. Оповідач — юне «друге я» автора — вирушає в Окленд (Каліфорнія), щоби відвідати свого смертельно хворого діда, чиє ім'я в романі залишається неназваним. Роман розгортається як серія зізнань цієї сильної, мужньої, але замкненої людини, чия свідомість збуджена близькістю неминучої смерті й потужними анальгетиками. Це розповідь про божевілля, війну та її найтемніші сторони, секс, шлюб і жадання, екзистенційні сумніви і руйнівну силу сімейних таємниць. А ще про те, що біля витоків цілої низки космічних досягнень Америки ХХ століття стояла воістину демонічна особистість, чий шлях таємничим чином перетнувся зі шляхом дідуся оповідача.

МАЙКЛ ШЕБОН

МІСЯЧНЕ
СЯЙВО

ФАБУЛА
ВИДАВНИЦТВО

Майкл Шебон

Місячне сяйво

Роман

Видавництво «Фабула»

2020

Copyright © 2016 by Michael Chabon

А. Копівська, пер. з англ., 2020

© «Фабула», макет, 2020

© Видавництво «Ранок», 2020

ISBN 978-617-09-6258-4 (epub)

Усі права збережено.

Жодна частина цієї книжки не може бути відтворена або передана в будь-якій формі або будь-якими засобами, електронними чи механічними, включно з фотокопією, записом чи будь-якою системою зберігання та пошуку інформації, без письмового дозволу власників авторських прав.

Електронна версія створена за виданням:

Шебон Майкл

ШЗ6 Місячне сяйво. Роман / пер. з англ. А. Копівська. — Харків : Видво «Ранок» : «Фабула», 2020. — 448 с.

ISBN 978-617-09-6255-3

«Місячне сяйво» — шедевр від лауреата Пулітцерівської премії Майкла Шебона: роман про правду та брехню, сімейні перекази, неймовірні пригоди і сили, що прагнуть нас принизити і знищити. Оповідач — юне «друге я» автора — вирушає в Окленд (Каліфорнія), щоби відвідати свого смертельно хворого діда, чиє ім'я в романі залишається неназваним. Роман розгортається як серія зізнань цієї сильної, мужньої, але замкненої людини, чия свідомість збуджена близькістю неминучої смерті й потужними анальгетиками. Це розповідь про божевілля, війну та її найтемніші сторони, секс, шлюб і жадання, екзистенційні сумніви і руйнівну силу сімейних таємниць. А ще про те, що біля витоків цілої низки космічних досягнень Америки ХХ століття стояла воістину демонічна особистість, чий шлях таємничим чином перетнувся зі шляхом дідуся оповідача.

УДК 82-312.2

Шановний читачу!

Спасибі, що придбали цю книгу.

Нагадуємо, що вона є об'єктом Закону України «Про авторське і суміжні право», порушення якого карається за статтею 176 Кримінального кодексу України «Порушення авторського права і суміжних прав» штрафом від ста до чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, з конфіскацією та знищенням всіх примірників творів, матеріальних носіїв комп'ютерних програм, баз даних, виконань, фонограм, програм мовлення та обладнання і матеріалів, призначених для їх виготовлення і відтворення. Повторне порушення карається штрафом від тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк, з конфіскацією та знищенням всіх примірників, матеріальних носіїв комп'ютерних програм, баз даних, виконань, фонограм, програм мовлення, аудіо- і відеокасет, дискет, інших носіїв інформації, обладнання та матеріалів, призначених для їх виготовлення і відтворення. Кримінальне

переслідування також відбувається згідно з відповідними законами країн, де зафіксовано незаконне відтворення (поширення) творів.

Книга містить криптографічний захист, що дозволяє визначити, хто є джерелом незаконного розповсюдження (відтворення) творів.

Щиро сподіваємося, що Ви з повагою поставитеся до інтелектуальної праці інших і ще раз Вам вдячні!

Присвячую їм, насправді

Присвячую їм

Ніякого темного боку Місяця немає.

Річ у тім, що він геть темний.

Вернер фон Браун

Зауваження автора

Під час роботи над цими мемуарами, я намагався дотримуватися фактів — за винятком тих випадків, коли вони розходилися з моїми спогадами, метою розповіді або правдою в тому розумінні, у якому мені б хотілося. Незважаючи на всі вільнощі з іменами, датами, місцями, подіями та розмовами, або ж із характерами, мотивами і стосунками членів моєї родини з історичними особами, можу запевнити читача, що описав усе зі зразковою неухважністю.

ЗАРАЗ! РАКЕТА, ЩО ВМІЄ ЛІТАТИ!
ТОЧНА КОПІЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РАКЕТИ ВМС США
«Aerobee-Hi» у масштабі 1 : 20

Модель ракети злітає на висоту 1000 футів і повертається на землю за допомогою парашута.

- Чотири роки на розробку, \$50 000 на виробництво.
- Випробування проведено на ракетному полігоні «Вайт-Сандс».
- Ракетний двигун (теплове потужністю в один фут на кожні дві секунди) класифікований як «безпечний паливний пристрій» за нормами FCC.
- Досить висоти в 1000 футів зі швидкістю 150 миль на годину, використовує парашут для безпечної посадки.
- Модель ракети отримала схвалення вчених та інженерів як така, що відповідає вимогам безпеки.
- Космодром на мисі Канаверал у мініатюрі — гігантською, надійно, не має аналогів.

15 тисяч людино-годин інженерних розробок знадобилися, щоб створити цю дивовижну модель дослідницької ракети ВМФ США «Aerobee-Hi» у масштабі 1 : 20, що злітає на висоту 1000 футів зі швидкістю 150–200 миль на годину, виважує з м'якого вінілового носового обтікача парашут і цілком безпечно повертається на землю. Щоб знову скласти парашут і встановити новий двигун потрібно якесь п'ять хвилин, після чого ракета знову готова до старту. Твердопаливний ракетний двигун, що, як і сама ракета, отримав сертифікат FCC, присвячена стаття в журналі «Ілюстрована механіка». Набір, який збирається без найменших зусиль, уключає всі необхідні елементи, у тому числі 6 двигунів і один пусковий пристрій із рейковими напрямними, коштує \$9,95 за передоплатою. Пусковий пристрій — сталевий 42-дюймовий стартова база, що має можливість відхилитися від вертикалі на 10 градусів, щоб робити поправку на вітер, також у комплекті. Додаткові двигуни — шість штук за \$2,95. Якщо ви повертаєте товар, ми гарантовано повернемо вам гроші.

C/S CHABON SCIENTIFIC CO.
1308В ЛІНКОЛЬН-БІЛДИНГ, 40 СХІДНА 42 ВУЛИЦЯ, НЬЮ-ЙОРК 17

ESQUIRE : December 353

Реклама в журналі «Esquire». Жовтень 1958 року

Ось вона, ця історія, як я її почув.

Коли Елджер Хісс^[1] вийшов із в'язниці, йому було важко знайти роботу. Він закінчив Гарвардську школу права, працював на Олівера Венделла Холмса^[2] і допомагав засновувати Організацію Об'єднаних Націй, але водночас він був звинувачений у неправдивих свідченнях і підтримці міжнародного комуністичного руху. Він випустив мемуари, але вони були такі дурні, що їх ніхто не забажав читати. Дружина від нього пішла. Хісс був геть розбитий і позбавлений надії. Зрештою хтось із друзів пожалів нещасного й підсобив із роботою. Його взяли в нью-йоркську фірму, що виробляла й продавала закладки, зроблені з фортепіанних струн. Ця «Feathercombs» якийсь час процвітала, але згодом у них почалися проблеми з впливовими конкурентами, які скопіювали їхній дизайн, зазіхнули на торгову марку та збили ціни. Продажі впали, оборот був кепський. Аби винайняти Хісса, потрібно було когось звільнити.

У зв'язку з арештом мого діда в газеті «Daily News» від 25 травня 1957 року якийсь безіменний журналіст описував його як людину «тиху й непомітну». Для його колег, торгових агентів «Feathercombs», дід був чимось на кшталт фетрового капелюха на вішалці в кутку. Дід працював найбільше, але користі для фірми від нього було найменше. Обідньою перервою він усамітнювався зі своїм сендичем і гортав останні примірники журналів «Небо й телескоп» або «Авіаційний щотижневик». Було відомо, що він їздить на «Crosley», має дружину-іноземку та доньку-підлітка, а живе десь в окрузі Берген. До арешту дід лише двічі проявив себе перед колегами. Під час Світової серії з баскетболу в п'ятій грі 1956 року в офісі зламалося радіо, і мій дід полагодив його, замінивши перегорілу лампу іншою, яку витягнув із телефонного комутатора. Також один з рекламщиків «Feathercombs»

розповідав, що якось зустрів мого діда біля театру «Paper Mill» у Міллбурні, де його дружина-іноземка грала — уявіть собі! — Серафіну в «Татуйованій троянді». Більше ніхто про мого діда нічого не знав, і це йому, здається, подобалося. Його вже давно не намагалися затягнути до загальних розмов. Усі знали, що він уміє усміхатися, але ніколи не сміється. Якщо в нього й були якісь політичні переконання — або взагалі переконання як такі,— то у фірмі «Feathercombs» про них ніхто нічого не знав. Отже, якби його звільнили, нічого й не змінилося б.

Двадцять четвертого травня, трошки пізніше дев'ятої ранку, президент «Feathercombs» почув, що в приймальні перед кабінетом, де сиділа його секретарша — кмітлива дівчина, яка захищала його від кредиторів і податкових інспекторів,— щось відбувається. Нетерплячий, майже злісний чоловічий голос чогось вимагав. Інтерком у кабінеті президента слабко дзенькнув. Здається, розбилося скло. Потім почувся звук, наче хтось жбурнув слухавку на апарат. Президент уже майже підвівся, щоби вийти й перевірити, що там коїться, але наступної миті в його кабінет увірвався мій дід, вимахуючи чорною телефонною слухавкою (тоді це було дійсно замашне знаряддя) із вирваним дротом завдовжки три фути.

У 1930-х роках у перервах між грою на більярді мій дід чотири роки провчився в Дрексельському технологічному, заробляючи на навчання вантаженням піаніно на складі універмагу «Вонамейкер». У нього плечі не влезали в двері, волосся, яке він щоденно вкладав із бріоліном, стирчало на голові, як заманеться, а рум'янець так рясно покривав щоки, що здавалося, ніби в нього постійний сонячний опік.

Очевидці потім розповідали в інтерв'ю «News»: «Я ніколи не бачив, щоб він гнівався».

Або: «Мені здалося, що його оточує запах диму».

Тому президент «Feathercombs» зробив неприємне відкриття — виявилось, що він тільки-но звільнив маніяка.

— Що відбувається? — спитав він.

Питання не мало сенсу, тому мій дід не удостоїв його відповіді. По ньому й так було все видно. Йому завжди здавалося, що більшість питань, які ставлять люди, просто заповнюють пустий простір, обмежують його в русі, відволікають увагу та забирають енергію. До того ж, мій дід не дуже дружив зі своїми емоціями. Він просто взяв кінець телефонного дроту й двічі обгорнув його навколо лівого зап'ястка.

Президент спробував встати, але його нога застрягла під столом. Стілець відкотився назад і перекинувся, задеренчавши коліщатками. Він заволав: це був голосний лемент, схожий на йодль. Мій дід навалився на нього, президент викрутився спиною до діда й наразі мав перед собою чудовий вид із вікна кабінету на 57-му вулицю. Він встиг помітити, що перехожі почали товпитися на тротуарі перед офісом.

Дід обмотав телефонний шнур навколо шиї президента. У нього було приблизно дві хвилини до того, як його гнів випарується і голова знову почне мислити раціонально. У принципі, достатньо. Протягом Другої світової він навчився користуватися зашморгом, тому знав, що за хорошої підготовки задушити людину не важко.

— О господи! — вигукнула секретарка міс Мангел, запізно з'являючись на порозі.

Вона швидко зреагувала, коли мій дід увірвався в прийомну, пахнучи, як вона згадувала пізніше, наче дим від палаючої деревини. Міс Мангел миттю двічі натиснула кнопку виклику на телефоні, а тоді мій дід вирвав у неї слухавку, схопив телефон і видер шнур з апарата.

— Вам доведеться за це заплатити,— мовила міс Мангел.

Через тридцять два роки дід, розповідаючи мені цю історію, казав, що така поведінка його захопила, але оскільки він тоді був у стані ракети, що набирає висоту та от-от вибухне гнівом, він сприйняв це як провокацію. Він жбурнув телефонний апарат у вікно: звук розбитого скла й телефону, який падає на асфальт. Саме його і почув президент фірми.

Міс Мангел теж почула крик знадвору й підійшла до вікна подивитися, що сталося. На тротуарі сидів чоловік у сірому плащі та дивився на неї. Ліве скло його круглих окулярів було залите кров'ю. Він сміявся^[3]. Навколо юрмилися перехожі, пропонуючи допомогу. Швейцар крикнув, що зателефонує до поліції. У цей момент міс Мангел почула лемент свого шефа. Вона відірвалася від вікна й побігла в його кабінет.

Приміщення здавалося порожнім. Тоді секретарка почула, як чийсь черевик б'ється об підлогу. Іще раз, іще. Потилиця мого діда на мить вигулькнула з-під столу й зникла. Відважна міс Мангел обійшла стіл. Її начальник лежав ниць на відполірованій підлозі. Мій дід сидів на ньому, затягуючи на його шиї імпровізовану гароту. Президент пручався, перебирав ногами і силкувався перевернутися. Було чутно лише, як він намагається знайти опору, шкрябаючи по підлозі носками своїх дорогих черевиків із кордовської шкіри.

Міс Мангел схопила ніж для паперів зі столу й всадила його моему дідові в плече. За дідовою оцінкою, висловленою через багато років, цей учинок змусив його вдруге зачаруватися цією жінкою.

Ніж увійшов у м'яз десь на півдюйма, але гострий біль ніби зупинив нестримний виток дідового гніву. Він скрикнув. «Я тоді наче прокинувся»,— сказав він, уперше розказуючи мені цю історію на останньому тижні свого життя. Він зняв зашморг із шиї президента і змотав дріт з руки, на якій утворилися від сильного натиснення глибокі борозни. Слухавка з грюкотом упала на підлогу. Дід на крок відступив від президента фірми, а той повернувся на спину й поспіхом відсунувся назад, опинившись у проміжку між двома шафками. Він важко дихав. Поки дід тримав його обличчям долу, президент прокусив собі нижню губу, і тепер його зуби були рожевими від крові.

Дід обернувся до міс Мангел. Витяг ніж для паперів із плеча та поклав на стіл. Коли спалахи гніву миналися, у його очах завжди з'являвся жаль і заповнював їх, наче морський приплив. Він зронив руки.

— Вибачайте,— звернувся дід до міс Мангел і президента фірми.

Думаю, він казав це також і моїй мамі, якій тоді було чотирнадцять, і моїй бабусі, хоча вона, кажуть, була так само винна, як і мій дід. Навряд чи його б вибачили, але мій дід і говорив це так, ніби ні на що не сподівався.

• • •

Дід помирав від раку кісток, і лікарі виписали йому від болів дуже сильний препарат — гідроморфон^[4]. Коли я заїхав попрощатися з ним, німці були дуже зайняті руйнуванням Берлінської стіни, але в той самий час м'який молот опіюда також пробив діру в одвічній стіні дідової мовчанки: він вибалакав усі свої негоди, розказав усе про свою сумнівну фортуну, перемоги та поразки — через нещасливі обставини та власний гонор. Тоді він уже два тижні лежав у гостьовій кімнаті в домі моєї мами. Коли я дістався Окленда, йому кололи приблизно двадцять міліграмів знеболювального на день. І тільки-но я сів на стілець біля його ліжка, дід заговорив. Мені здалося, що він чекав на співрозмовника, але тепер я впевнений, що він просто знав, що часу в нього обмаль.

Дід викладав усе без визначеного порядку, за виключенням найпершого спогаду, що також був і найраннішим.

— Я розказував тобі, як колись викинув кошеня з вікна? — розслаблено спитав дід, перебуваючи в тумані полегшення після чергового уколу.

Я не став казати, що він узагалі дуже мало розказував мені про своє життя. Тоді я ще нічого не знав про атаку на президента фірми «Feathercombs», тому не міг здогадатися, що мотив дефенестрації^[5] начебто добре вкладається в його біографію. Пізніше, коли він розказав про міс Мангел, розбитий телефон і чеського дипломата, я вирішив лишити цей дотеп при собі.

— Кошеня померло? — спитав я.

Я їв малинове желе, яке принесли дідові. Дідів шлунок нічого не приймав, окрім нього, хоча інколи погоджувався й на курячий бульйон,

що його готувала моя мама за рецептом покійної бабусі, яка народилася і виросла у Франції. У той бульон треба було вичавити лимон — аби покращити смак. Але зараз дід не хотів желе, тому воно виявилось зайвим.

— Це був третій поверх,— сказав дід так, наче його рідне місто широко відоме своїми адамантовими тротуарами.— У Філадельфії.

— А скільки тобі було років?

— Три чи чотири.

— Господи, навіщо ти це зробив?

Він висунув язик один раз, потім другий. Він робив так щокілька хвилин. Часто здавалося, що він просто висміює співрозмовника, як клоун, але насправді це був побічний ефект знеболювального. Язик був блідий і нагадував замшу. Ще з дитинства я знав, що він може дістати язиком до кінчика носа. За вікном виднілося небо району Іст-Бей, сіре, як німб волосся мого діда, що обрамляло його засмагле обличчя.

— Мені було цікаво,— відповів він і знову висолопив язика.

На це я сказав, що чув, ніби допитливість іноді буває небезпечною, особливо для котів^[6].

У дитинстві мій дід жив із батьками, дідусем і молодшим братом Рейнардом — дядьком Реєм моєї мами — у трьох кімнатах на розі Десятої вулиці й Шанк-стрит на півдні Філадельфії.

Його тато, німецькомовний уродженець Пресбурга (нині Братислава), у 1920–1930-х роках намагався заробляти торгівлею текстилем та овочами. Прогорівши вчергове, він зрозумів, що краще спостерігати за тим, як чужі каси втрачають гроші, і проміняв мрію про власний бізнес на місце продавця у винному магазині. За словами діда, його мама була сильною жінкою із золотим серцем, «святою», чия мета життя полягала в тому, щоби задовольняти потреби її чоловіка та синів. На фотографіях це присадкувата жінка суворого вигляду у практичних вугільно-чорних черевиках, затягнута в корсет і з таким бюстом, наче замість грудей у неї реактивні турбіни. Вона була неписьменною, не знала ні їдищу, ні англійської, але щодня просила тата, а пізніше дядька Рея читати їй єврейські новини, щоби бути в курсі останніх бід єврейського народу. Щотижня вона цупила з родинного бюджету один-два долари для пушке^[7]. Сироти були нагодовані, біженці отримували місце на пароплавах, що везли їх до країни свободи, палестинські горби приносили рясні помаранчеві врожаї завдяки самовідданим крадіжкам цієї жалісливої жінки. Дід згадував: «Узимку білизна замерзала на мотузках, а вона заносила її по всіх цих сходах на наш поверх».

Дядько Рей у 1960-х роках був плейбоєм, носив небесно-блакитний гольф і сірий твідовий піджак. Він їздив на «Alfa Romeo Spider», а також носив елегантну пов'зку на своєму вибитому лівому оці. Іноді він нагадував мені Г'ю Гефнера^[8], а іноді — Моше Даяна. Хоча

хлопчаком він був хирлявим ботаном. А от мій дід у дитинстві ушкварював фортелі. Викидання кошениги з вікна було тільки початком.

Усе літо дід тинявся вулицями з ранку до ночі, його заносило на схід аж до смердючої річки Делавер і на південь аж до військово-морської верфі. Він бачив, як виселена з домівки сім'я сиділа на тротуарі й пила чай в оточенні їхніх ліжок, ламп, патефона і мідної клітки з папугою. Він якось помітив газетний пакунок на кришці смітника, розгорнув його і побачив там коров'яче око. У нього на очах методично лупцювали дітей і тварин, одночасно виявляючи до них терплячість і турботу. Він бачив кабриолет «Nash» біля негритянської методистської церкви, оточений натовпом; із нього вийшла Маріан Андерсон^[9]. Шістдесят років по тому дід згадував, як його зачарував півмісяць її усмішки.

Південь Філадельфії був тоді густо засіяний Мунблатами і Нойманами — тією ріднею, що з'являлася на весіллях і похоронах у дитинстві моєї мами, а згодом і в моєму. Їхні будинки слугували моєму дідусеві такими собі проміжними станціями. Він подорожував від одного дому до іншого повз італійські та ірландські квартали, набуваючи навичок, що згодом стали йому в пригоді на війні. Він завів таємні знайомства серед італійських пекарів та зеленярів, інколи працював у них підмітайлом за кілька центів, лимонне морозиво чи буханець теплого хліба. Він вивчав особливості їхньої мови і поведінки. Щоб уникнути бійки на вулиці, де жили християни, потрібно було певним чином змінити ходу чи

поставу голови, щоб усі вважали тебе за свого. Якщо ж вас все ж таки вирахували — або якщо ви, як мій дід, не цуралися вуличних сутичок, — битися треба було нещадно. Навіть здоровезні вуличні хулігани верещали як різані, якщо тицьнути їм пальцем в око. Іноді за залізничними насипами і силосними баштами у формі жіночих грудей йшли в хід сталева арматура, уламки труб, рогатки і каміння. Дідові там вибили зуб, зламали руку й наставили купу синців. На лівій сідниці в нього лишився чималий шрам від пивної пляшки, на яку він упав під час бійки на пустирі за цукровим заводом Мак-кахана.

Шістдесят років по тому цей шрам — сріблясту зморшку, жорстокий поцілунок долі,— було помітно щоразу, коли дід користувався підкладним судном.

Батьки, налякані його тривалими зникненнями з дому й травмами, намагалися віднадити його від походеньок. Установлювали жорсткі правила, забороняли виходити. Дід порушував геть усе. Він ніколи не розповідав, із ким і де тинявся, непохитно витримував будь-які тілесні покарання, із готовністю приймав усі обмеження. Зрештою виснажені батьки відступилися і прийняли все, як воно є.

— Хлопця, який викидає кошенят із вікна, нічим не проймеш,— казав про мого діда його дід Авраам своєю пресбургзькою німецькою.

Авраам тоді проводив більшість часу в кутку вітальні, що слугувала також їдальнею, разом зі своїм гемороем і в оточенні купи книжок. Сутеніло, закінчувався майже останній вільний літній вечір.

— А що як він колись загубиться? — питалася моя бабуся в тисячний або мільйонний раз.

— Він не загубиться,— відповів їй дядько Рей. Саме ця фраза переважала в їхньому сімейному Талмуді.— Він знає, де він є.

Саме в той час дід ховався під залізничним вагоном, одним із шести вагонів, що стояли в дальній частині залізничного відстійника біля річки. Ті дощані вагони востаннє використовували, коли агентам «Болдвін-Фелтс» знадобилося швидко дістатися до Пейнт-Крік під час «вугільних воєн»^[10]. Тепер вони стояли в тупику, підпираючи земляний насип, заплетені кампсисом^[11].

Там дід ховався від залізничного сторожа, здоровезного громили на ім'я Крізі з більмом на лівому оці та клоччям ясраво-рудого волосся на обличчі в тих місцях, де воно взагалі не мало рости. Того літа Крізі вже кілька разів добряче відлупцював мого діда. Першого разу він закрутив йому руку так далеко за спину, що дідові кістки хруснули. Другого разу він ухопив його за мочку вуха й протягнув двором аж до воріт, а тоді приклався чоботом до його сідала; дід казав, що відбиток пальця

Крізі й досі можна побачити на його мочці. Третього разу, коли Крізі побачив, що дід порушує встановлені ним правила, він випоров його ременем від своєї уніформи. Отже тепер, перебуваючи під вагонами, дід вирішив, що не вийде звідти, поки Крізі не піде чи не помре.

Крізі, однак, стирчав у дворі, кури́в і вештався по всьому складському дворі. Дід лежав на животі й дивився, як той громило ходить туди-сюди й топче запилюженими чобітьми кульбабки і колоски китника. Йде, зупиняється, крутиться на місці, вертає назад. Щокілька хвилин Крізі кидав недопалок на землю і придушував його правим чоботом. Потім відкручував фляжку, заливав у горло, відригував. Здавалося, Крізі чогось чекає і просто гає час; або набирається духу.

Мій дід ламав голову: до чого це все? Крізі мав ходити туди-сюди і стежити, щоби на складі не з'являлися босяки, безхатки та крадії на кшталт мого діда, який навідувався в Грінвіч-Ярд того літа через те, що хтось сказав, нібито туди приїжджають машини з вугіллям і воно висипається, поки вони рухаються до причалу. Уперше Крізі зловив мого діда, коли той тягнув двадцять п'ять фунтів вугілля у мішку з-під цукру. Насправді це був не його обов'язок, і було би добре, якби він робив те, за що йому платила Пенсільванська залізниця. У вагоні над головою діда товклися якісь невеличкі тваринки — там були їхні кубла. Він чув цю метушню. Згідно з маминими розповідями про природу, ці тваринки мали єдину мету: кусати малих дітей і заражати їх сказом.

Крізі затушив п'яту цигарку, знову приклався до фляжки і пішов геть. Дід порахував до тридцяти, виліз з-під вагона й струсив пісок із живота. Крізі, прихопивши наплічник, прямував до одного з вибілених будиночків, які подекуди траплялися на території Грінвіцької станції. Під час перших вилазок сюди дід уявляв, нібито залізничники живуть наче чабани біля своєї пастви. Утім, пізніше він дізнався, що в тих будках ніхто не жив. Їхні віконця були зафарбовані чорним і заґратовані, а приклавши вухо до дверей, можна було почути, як дротами біжить електрика і щось іноді клацає, наче замок у банківському сейфі. Доти дід ніколи не бачив, щоб хтось заходив у ті хатинки або виходив із них.

Крізі витягнув в'язку ключів із кишені і зайшов усередину. Двері за ним м'яко зачинилися.

Мій дід знав, що йому давно пора додому — там на нього чекали гаряча вечеря і чергова вистава, що складалася з докорів. Він зголоднів, до того ж навчився пропускати повз вуха весь той галас і вдавати розкаяння. Але сьогодні він прийшов сюди востаннє й планував постояти на одному із сигнальних мостиків, який вважав своїм, щоби попрощатися з літом, що вже минало.

Дід рушив через парк відстою вагонів до «свого» мостика. Піднявся службовими сходами і, обережно рухаючись, поповз по сталевих фермах, що височіли за п'ятнадцять футів над залізничними шляхами. Потім випростався, тримаючись за стовпчик, на якому висів сигнальний ліхтар, і міцно став ногами в парусинових черевиках на сталеву балку, просунувши носки черевиків під арматуру. Відпустив ліхтар і розкинув руки над землею, що пливла внизу. Між ним і багатоквартирним домом на Шанк-стрит лежали сортувальна станція і рельси з потягами, що мали вирушити до Нью-Йорка, Пітсбургу, Сент-Луїса. Потяги й вагони гуркотіли, скреготали і розбігалися коліями в присмерку.

Він подивився на схід. Над Нью-Джерсі, як грозова хмара, нависала темрява. За річкою простягався Кемден, за ним — узбережжя Джерсі, а далі Атлантичний океан і десь там Париж і решта Франції. Брат його мами, ветеран Аргоннського наступу^[12], розповів дідові, що в тому місті є «веселі будинки», де чоловік може перейти останню межу, де шовкова панчоха зустрічається з білою шкірою стегна. Дід обійняв сигнальний ліхтар, притулився черевом до його кожуха й подивився в нічне небо. Там висів повний місяць кольору персикового м'якушу, що утворився завдяки заломленню променів світла в атмосфері. Майже весь той день — останню п'ятницю літа — дід провів за читанням журналу «Приголомшливі історії супернауки», який відшукав серед непроданого краму в комірці батькового магазину. Останнім було оповідання про сміливого землянина, який дістався атомною ракетою темного боку Місяця, знайшов там кисень і воду, бився з кровожерливими селенітами і закохався у блідолицу

й безстрашну тамтешню принцесу. На Місяці було повно небезпек, і землянин мав терміново рятувати кохану.

Мій дід поважав Місяць. Він думав про благородну дівчину з «граційним тілом, що плавно вихилялося», і відчував, як тепла хвиля всередині підіймає його до неї, наче старозавітний вихор патріарха Еноха. Він підіймався вгору на хвилі власного бажання. Він полетить туди, буде з нею і врятує її!

Гупнули двері. Крізі з'явився з маленького будиночка й вирушив на вечірню прогулянку — уже без наплічника. Трохи дерев'яною ходою він перетнув рейки і зник між вагонами.

Дід спустився зі свого мостика. Щоби повернутися додому, йому не треба було проходити повз маленький будиночок. Але старий Авраам мав слухність, кажучи зі свого кутка у вітальні: хлопця, який викидає кошенят із вікна на асфальт, аби подивитися, що з ними станеться, нічим не проймеш.

Дід підійшов до будки з зафарбованими чорною фарбою віконцями і постояв хвилину. Приклав вухо до дверей. Електрика гула, але було чути і якісь людські звуки: хтось кашляв, чи сміявся, чи схлипував.

Він постукав. Звук зник. У будці клацнув той самий загадковий механізм. Із боку сортувальної станції почувся гудок паротяга, що готувався вести важкий товарний состав далеко на захід. Хлопець постукав знову.

— Хто там?

Мій дід назвав свої ім'я та прізвище. Подумав — і додав адресу. З іншого боку дверей хтось зайшовся кашлем. Після цього щось заворушилося, почувся скрип пружин ліжка.

З-поза дверей визирнула половина обличчя дівчини, що міцно чеплялася за них, готова зачинити будь-якої миті. На видимій частині її голови видніли відбілені пероксидом пасма. Навколо лівого ока під тонкою бровою плямами розтеклася туш. Нігті на лівій руці були довгі,

пофарбовані в темний колір ягід черемхи, а на правій — погризені й без лаку. На дівчині був картатий чоловічий халат. Якщо вона й здивувалася, побачивши його, то й бровою не повела. Напевно, вона перед цим плакала, але встигла витерти сльози. Однак мій дід знав Крізі — так, як можна знати чоловіка, який регулярно дає тобі копняка під зад. Було неясно, що зробив Крізі із цією дівчиною, але через те мій дід тим більше розсердився. По ній було видно — щось сталося: повітря, що просочилося з-за напіввідчинених дверей, пахло жавелевою водою, розмазаною тушшю і жіночою пахвою.

— Ну? Кажі, чого тобі, хлопче з Шанк-стрит?

— Я бачив, як він сюди заходив,— сказав мій дід.— Той гівнюк Крізі.

Такі слова не можна було говорити при дорослих, особливо при жінках, але в той момент воно видалося йому найбільш придатним. Дівчина висунула обличчя з-за дверей повністю, ніби Місяць з-за фабричної огорожі, й уважніше подивилася на мого діда.

— Він гівнюк, тут ти правий.

Він побачив, що половина її голови дуже коротко обстрижена, ніби на ній виводили вошей. На правій стороні верхньої губи чорніли вусики. Праве око під густою невищипаною бровою було ненафарбоване. Якщо не брати до уваги щетину на обох щоках, було очевидно, що в цьому обличчі нарівно поєднуються чоловік і жінка. Мій дід чув у себе на районі плітки про гермафродитів, дівчат-кішок, чотириногих жінок, на яких залазять наче на столи, але не вірив, що вони існують. Тепер він засумнівався, хоча під халатом вимальовувалися цілком дівочі округлості.

— Ціна піп-шоу — десять центів, Шанк-стрит,— сказала вона.— У тебе, напевно, є лише п'ять.

Мій дід подивився на свої парусинові черевики, хоча там не було на що дивитися.

— Пішли,— сказав він і взяв її за лікоть.

Через тканину халата відчувалася гаряча шкіра. Дівчина трусонула плечем і скинула його руку.

— Його не буде ще якийсь час. Але треба поспішити,— сказав мій дід.

У неї були вуса — то й що? У його тітоньок теж були вусики, велике діло! Його привела сюди сила думки і загадане бажання.

— Ходімо!

— Ти такий смішний,— мовила дівчина, визирнула за двері, подивилася в обидва боки. Тоді притишила голос: — Мабуть, намагаєшся мене врятувати?

Вона мовила це так, ніби мій дід бовкнув якусь несусвітню дурницю. Лишила двері відчиненими і рушила всередину будиночка, сіла на ліжку й загорнулася в жорстку ковдру. По стінах стрибали тіні, свічка, що стояла на перевернутій консервній банці, блимала. Наплічник Крізі валявся на підлозі.

— Ти хочеш забрати мене додому, до своїх матусі й татуся? — спитала вона таким огидним голосом, що одразу ж розподобалася моему дідові.— Я ж наркоманка, повія, ще й хвора на туберкульоз.

— Я відведу тебе до лікарні.

— Ти такий смішний,— повторила вона вже м'якше.— Ти ж бачиш, що я можу відчиняти двері зсередини, дорогенький. Я не рабиня.

Мій дід відчував, що її рабство полягає не в дверях, але не знав, як це висловити. Дівчина потягнулася до наплічника й витягла пачку сигарет «Old Gold», запалила одну і затягнулася із такою манірністю, що йому здалося, що вона ще молодша, ніж він думав.

— Твій приятель Крізі вже мене врятував. Він міг лишити мене там, де знайшов,— напівмертву, пикою в купі вугілля, просто на тому місці, де мене викинули Ілінги.

Дівчина розповіла, що з одинадцяти років мандрувала із цирком братів Ентвістл-Ілінг із містечка Перу в штаті Індіана. Узагалі-то вона народилася дівчинкою в Окалі у Флориді, але в підлітковому віці природа дещо змінила її, додавши вусики і щетину на щоках.

— Спочатку я була дуже популярна, але останнім часом у мене все росло тільки по жіночій лінії,— вона стиснула долонями свої груди.— Моє тіло все життя викидає бозна які фокуси.

Мій дід хотів сказати, що його мозок робить із ним те саме. Цей орган примушує його бути дурнуватим ідеалістом і водночас прагнути до безмежної жорстокості. Але подумав, що не варто прирівнювати власні тривоги до її проблем.

— Думаю, нема нічого дивного в тому, що я підсіла на дур,— вела далі дівчина.— Гермафродит — це круто. У цьому є якась поезія. А в бородатій тьолці — ніякої поезії.

Вона була в повній відключці, продовжувала дівчина, коли власники цирку розпорядилися викинути її з потяга, що рухався в напрямку Алтуни.

— Крізі знайшов на рейках мій чемодан — ці придурки також його викинули. І привів у цей комфортабельний готель.

Вона змінила положення ніг, помітивши, що мій дід заглядає в тінь між ними, і щільніше закуталася в ковдру.

— Крізі мерзотник, це правда. Але він приносить мені їжу, сигарети і журнали. І свічки, щоби читати. Дурі не приносить, це правда, хоча, гадаю, невдовзі мені стане все одно. Він не бере з мене за це житло більше, ніж я готова заплатити.

Мій дід споглядав руїни свого плану. Здається, вона має на увазі, що згодом тут і помре, і збирається зробити це в кімнатці, яка блимала й пливла навколо нього у тьмяному світлі свічки. Кров із її легень була всюди: на зім'ятому шматку якоїсь ганчірки, на шерстяній ковдрі, на комірці її халата.

— Крізі по-своєму правий. Думаю, мешканці Шанк-стрит були б цілком задоволені, дізнавшись, що він не забрав мою цноту. У технічному сенсі,— вона демонстративно посовалася на ліжку.— Залізничники — дуже практичні чоловіки. Завжди знайдуть якийсь спосіб.

Дівчина закашлялася у свою ганчірку, крові ще додалося. Вона так сильно здригалася від нападу, що ковдра спала й оголила її ноги. Мій дід дуже співчував дівчині, але не міг встояти, щоби не витріщатися під її халат. Напад минув. Вона загорнула закривавлену частину ганчірки в чистішу, залишивши до наступного разу.

— Можеш роздивитися як слід, Шанк-стрит. Подарунок від фірми,— мовила дівчина й задрала поділ халата.

Вона широко розсунула ноги. Бліда смуга живота, темне курчаве хутро, рожеві статеві губи закарбувалися в пам'яті мого діда на все життя, вони маячили в його голові, наче прапор, аж до самої його смерті.

Раптом він відчув неспокій усюди: кров прилинула до щок, грудей, паху. Він помітив, що це їй подобається. Дівчина заплющила очі й трохи підняла стегна.

— Давай, солоденький. Якщо хочеш — можеш торкнутися.

Дід зрозумів, що його язик і губи не в змозі дати притомну відповідь. Він наблизився і поклав руку на острівець волосся між її ногами й тримав так, промацуючи поверхню негнучкими пальцями, ніби міряв температуру чи пульс. Ніч, літо, плин часу й історії зупинилися.

Раптом дівчина розплющила очі, нахилилася вперед і відштовхнула його, прикриваючи рота однією рукою, а іншою шукаючи ганчірку. Мій дід витягнув білу випрасувану хустинку із задньої кишені вельветових шортів, яку мати щоранку давала йому перед тим, як відпустити сина тинятися світом, і простягнув їй. Дівчина зім'яла хустинку, навіть не помітивши, як вона там опинилася. Дід дивився, як її тіло розривається зсередини, досить довго. Він боявся, що вона зараз

помре, просто перед ним. Нарешті вона спромоглася глибоко зітхнути — і впала на ліжко.

Лоб у неї спітнів і блищав у тьмяному світлі недогарка. Вона обережно дихала й напіврозплющеними очима дивилася на діда. Ще через деякий час вона знову помітила його присутність.

— Іди додому,— мовила дівчина.

Він узяв свою хустинку, що днями лежала без діла в кишені, з її долоні. Тоді розправив, як мапу, і поклав дівчині на лоба. Запахнув халат на її грудях, підтягнув жакливу ковдру аж до підборіддя з дитячою ямкою. Зробив крок до дверей і обернувся. Його пальці все ще горіли від дотику до її гарячого тіла.

— Приходь іще, Шанк-стрит,— мовила вона.— Можливо, я все ж таки дозволю тобі мене врятувати.

Додому він потрапив глибокою ніччю. У кухні на нього чекав патрульний поліцейський. Мій дід ні в чому не зізнався і нічого не видав. Прадід, якого під'юджував коп, вліпив дідові важезного ляпаса й спитав, як йому таке. Дідові було нормально. Йому здалося, що він заслужив цей біль, тому що провалив операцію з порятунку дівчини. Також він подумав, чи не варто розказати про неї копові, але дівчина сама зізналася, що є наркоманкою і повією, і він вирішив померти, але не здати її. Хай би що він казав, це в будь-якому разі перетвориться на зраду. Кінець кінцем він учинив відповідно власній натурі — промовчав.

Коп пішов. Дідові довелося витерпіти виховну бесіду — йому погрожували і звинувачували. Він усе витримав стоїчно, лишився в той день без вечері, але зберіг таємницю дівчини з різними обличчями протягом майже шістдесяти років. Наступного дня батько змусив його працювати в магазині до та після школи, а також увесь день у неділю. Знову навідатися до Грінвіч-Ярду він не міг увесь тиждень — аж до суботи. Після синагоги дід нарешті вшився. Сутеніло, ще з п'ятниці йшов дощ. У калюжах між шпалами

відбивалося небо, вони скидалися на плями ртуті. Він стукав у двері будиночка, аж поки не заболіла рука.

Я почав розбиратися у власній долі успадкованих сімейних таємниць ще в пізніх шістдесятих у Флашингу, районі нью-йоркського Квінса. На той час мої дідусь і бабуся ще жили в Бронксі, і якщо батькам треба було позбутися мене на якісь дві години, вони завжди відправляли мене туди. Бізнес мого діда тоді був на піку, як і урядові космічні розробки. Пізніше ми з ним багато спілкувалися, але найчіткіший спогад того часу — його постійно не було поруч.

Дід і бабуся разом зі своїм марсіанським зоопарком данських меблів жили в хмарочосі «Скайв'ю» у семи кімнатах, що дивилися вікнами на Гудзонську затоку. Квартира розташовувалася на тринадцятому поверсі, позначеному як чотирнадцятий. Мій дід пояснив, що так сталося тому, що у світі безліч йолопів, що вірять у погані прикмети. Хоча справжня біда, казав він, це коли ти сам дурень. Бабуся теж із цього глузувала. Вона не боялася числа тринадцять, оскільки знала, що нещастя таким убогим хитруванням не відвести.

Удвох із бабусяю ми ходили в кіно, наприклад, на фільми в льодяникових кольорах, що крутилися безупинно: «Доктор Дуліттл», «Гномомобіль», «Піф-паф ой-ой-ой». Бабуся любила зранку закупатися продуктами для вечері, і зрештою ми більшість часу проводили в продуктових крамницях, де вона навчала мене вибирати помідори, які ще пахли літнім сонцем. А тоді на кухні викладала мені основи кулінарії й довіряла різати гострими ножами. Можливо, я успадкував це від неї — уміння зосереджено забуватися в одноманітних кухонних справах, переходячи від одного процесу до іншого. Від читання вголос вона швидко стомлювалася, але знала напам'ять купу французьких віршів, й іноді читала їх мені своєю примарною рідною мовою. У мене склалося враження, що чи не вся французька поезія — це про похмурі

дощі та скрипки. Бабуся навчила мене також назвам кольорів, цифр і тварин: *ours, chat, cochon*^[13].

У деякі дні я, хоч і перебував із бабусяю, переважно розважався сам. Вона зашторювала вікна, лягала на дивані чи ліжку, замотавши лоб вологим рушником. У ці дні я дізнався інших слів: *cafard, algie, crise de foie*^[14]. Мої перші спогади про бабусяю — це 1966 рік, їй було лише сорок три роки, але війна зіпсувала їй носові пазухи, живіт, суглоби (хоча вона жодного разу не згадувала про те, що війна зробила з її розумом). Коли вона обіцяла в один із поганих днів посидіти зі мною, то трималася рівно стільки, щоби переконати моїх батьків, що в неї все вийде. Коли ж воно — не знати що — находило на неї, тоді нам доводилося виходити з кіно на середині фільму, припиняти читання віршів після перших рядків, виходити з супермаркета, кинувши візочок, набитий продуктами. Чесно кажучи, я не надто переймався такою раптовою зміною планів. Бабуся вкладалася в ліжку — і тільки тоді мені дозволяли дивитися телевізор. Вона лежала нерухомо, а я мав один обов'язок — час від часу змочувати рушник у холодній воді й накривати ним її лице, як труну героя бойовим прапором.

Окрім кулінарії, моя бабуся дуже любила грати в карти. Зі мною вона грала в ігри, що здаються американцям придатними для дітей: «п'яницю», «пари», «ловись, рибка». «Джин раммі» вона вважала грою тупою і нескінченною. В її дитинстві, казала бабуся, грали в більш розумні ігри, що вимагали вміння блефувати. Коли я навчився додавати і віднімати в умі — приблизно тоді ж почав і читати — бабуся показала мені, як грати в «пикет». Дуже скоро я почав вигравати по очках, хоча дід пізніше сказав мені, що бабуся піддавалася.

У «пикет» грають колодою з тридцяти двох карт. До початку гри бабуся видаляла всі карти від двійок до шісток. Робила вона це доволі неуважно. Отже, коли хтось повертався додому після важкого дня в офісі, сподіваючись тихо-мирно розкласти пасьянс, то знаходив у шухляді комоду шість варварськи перемішаних колод і величезний розсип молодших карт. Це був єдиний привід, коли мій дід відверто сердився на бабусяю, хоча в усьому іншому ставився до неї турботливо й всіляко опікав.

— Я просто казався,— якось згадував він.— Я казав: «Хоч би одна ціла колода! Я що, багато прошу? Тут же геть усе перемішане! — Він складав губи трубкою, звужував очі й манірно піднімав плечі.— Воh (я пам'ятаю цей «справжній» галліцизм моєї бабусі)! — Щоб ти знав: насправді вона не змішувала колоди, вона їх покращувала!

І дід передражнив її французькою з тим самим акцентом тегасця, що потрапив до Парижу: «Оу, а як ше інакше зіставити ма-аленьку парті?»

Якось після обіду бабуся попросила мене принести колоду, щоби зіграти кілька «маленьких парті», і я побачив, що з минулого разу в шухляді прибралися й поклали туди кілька нових покерних колод, ще й запакованих. Я тоді подумав, що розорити хоча б одну таку новеньку колоду буде справжнім знуцанням над дідом.

Я почав заглядати в інші шухляди, шукаючи серед настільних ігор старих бабусиних карт. У коробці від мигдалевих цукерок «Barton's» я знайшов колоду в непоказній упаковці — світло-блакитна коробочка з якимись написами — напевно, французькою,— старовинним шрифтом, як у заголовку «The New York Times». Колода була тонша за американську, наче там містилося менше карт. Я вирішив, що нарешті знайшов ті самі справжні французькі карти для «пикету», які просила бабуся, і відніс їх у кухню, де ми зазвичай грали.

Я думав, що бабусі сподобається моя знахідка, що вона аж засвітиться від щастя. Але вона чомусь стривожилася. Бабуся курила тільки під час наших ігор, і саме в цей момент намагалася прикурити сигарилу «Wintermans», але її рука завмерла на пів дорозі до рота. Моя мама завжди гірко жалілася, коли я повертався додому, що мої волосся та одяг просмерділи бабусиним куривом, але мені той запах здавався прекрасним.

Бабуся прибрала незапалену сигарилу з вуст і поклала в маленький портсигар. Простягнула до мене обидві руки долонями догори, і я покійно віддав світло-блакитну коробочку. Вона відкрила кришечку, витягла карти й поклала коробочку на стіл біля попільнички. Далі розгорнула колоду віялом, аби роздивитися зображення. Я бачив тільки сорочки карт — білі півмісяці на темно-синьому тлі.

Бабуся спитала, де я знайшов ці карти. Я сказав, вона кивнула й пригадала, що колись дійсно сховала їх у тій шухляді. А потім пояснила, що поклала їх подалі, тому що це — магичні карти, а мій дідусь не вірить у магію. Мені не треба розповідати йому про те, що я їх знайшов, бо він неодмінно викине колоду. Я пообіцяв мовчати і спитав, чи сама вона вірить в магію. Бабуся відповіла, що не вірить, але магія, виявляється, працює навіть якщо в неї не віриш. Її побоювання, що моє відкриття може набути розголосу, нібито минулося.

Бабуся знову взяла світло-блакитну коробочку й сказала, що напис на ній — це німецька, а не французька, а ці слова означають «Гадальні карти для відьом».

Я спитав, чи моя бабуся — відьма. При цьому в мене виникло дивне відчуття, що це питання давно крутилося в моїй голові.

Вона глянула на мене й потяглася за сигарилою, яку до того відклала. Запалила, загасила сірник. Кілька разів перетасувала карти довгими блідими пальцями і поклала колоду на стіл між нами.

Викладаючи свої перші спогади про бабуся, досі я уникав прямого цитування. Смертний гріх мемуариста — стверджувати, що він достеменно пам'ятає, як хтось щось казав, ще і в таку давнину. Однак я певен, що бабуся вимовила саме ці два слова, коли я спитав, чи означає наявність у неї секретних магичних відьомських карт, що вона сама відьма. Відповідь була наступною:

— Більше — ні.

Тоді я спитав, що це означає — те, що вона просто забула, як ворожити, чи більше не вміє? Серединка на половинку, відповіла бабуся. Але вона з радістю покаже мені, як із допомогою магичної колоди можна розповісти історію. Усе, що потрібно зробити (вона пояснювала й водночас показувала), — це зняти карти раз, потім ще раз і відкрити три карти зверху колоди.

Я ніколи не міг згадати, як насправді називалася колода моєї бабусі. Щось на кшталт «Провіщувальні карти для відьом» або «Відьміні карти для пророкування», або якимось схоже. Напевно, деякі мої тодішні спогади наклалися на інші спогади про те, як моя бабуся виступала на телебаченні як відьма, і, можливо, та колода називалася «Карти циганської віщунки» або «Карти чарівниці, що прорікає майбутнє». Точно пам'ятаю лише те, що ті карти були німецьким аналогом стандартної колоди мадам Ленорман.

У середині 1980-х я переїхав до Південної Каліфорнії і там уперше побачив карти для гри в мексиканське лото з класичними «Солдатом», «Деревом» та «Місяцем». Вона була дуже схожа на магичні карти моєї бабусі. У колоді бабусі була також карта «Корабель», на якій було зображено старовинне судно, що неслося на всіх вітрилах під небом, засіяним зорями. На карті «Дім» був намальований білий будиночок під червоною дахівкою і з красивим зеленим садом поруч. «Вершник» — у червоному фраку на поважному білому коні в жовто-зеленому лісі. «Дитина» — у коротенькій нічній сорочці з переляканим поглядом і лялькою в руці. На більшості карт мадам Ленорман у верхній частині малювали прямокутник, а в ньому — над «Косою», «Птахами» чи «Букетом» — кількість очок або фігуру, позначену так, як німці позначають масті: серця, листя, жолуді та бубонці^[15].

Я, звісно, не пам'ятаю, яку історію розповіла бабуся за допомогою своїх магичних карт чи які три карти вийняла першими. Але після того випадку гра «розкажи казку за картами» стала нашою постійною розвагою. Неможливо було передбачити, коли бабуся захоче в це пограти, але траплялося це лише тоді, коли ми лишалися вдвох. Нагода зазвичай припадала на погану погоду: надворі було сіро, зимно та мокро. Мабуть, погода створювала відповідний настрій. Якщо ви колись проводили час із малими дітьми, то знаєте, що неймовірна нудьга спричиняє сплеск винахідливості. Моя бабуся аж сіріла і втрачала концентрацію в жовтневі полудні, коли ми сиділи в кухні і я терзав її нескінченними теревеннями. Тоді вона витягувала карти зі сховку — коробки з-під мигдалевих цукерок «Barton's» — і питала: «Хочеш, розкажу тобі історію?»

Тут я стикався з дилемою. Я дуже любив, як бабуся розказувала, але персонажі, що виринали з її колоди, лякали мене, я почувався некомфортно, із ними завжди траплялося щось погане. Із трьох карток, які я перевертав вгору зображеннями, вона зі своєї задумки висновувала таємничу історію. «Лілія», «Перстень» і «Пташка» не обов'язково утворювали розповідь про лілії, персні та пташок, а якщо й утворювали, то неодмінно виявляли якусь жахливу властивість — здатність убивати або приховане прагнення творити зло.

В історіях моєї бабусі всі неслухняні діти були нещадно покарані, успіх, здобутий важкими зусиллями, у мить слабкості героя вилітав у трубу, батьки кидали в лісі малих дітей, а сильні пригнічували слабких. Клоун, що любив лякати дітей, одного ранку прокидався й бачив, що його шкіра стала білою, як крейда, а рот назавжди застиг у глузливій посмішці. Овдовілий рабин розпускав свій талес^[16] на нитки, а тоді шив із них та одягу покійної дружини «нову матусю» для своєї дитини — м'якого голема, тихого, як миша. Після цих історій мені снилися кошмари, але коли вона їх розповідала, я відчував, що це та сама бабуся, яку я безмежно любив: грайлива, свавільна, інфантильна й трохи дивакувата. Пізніше, коли я розповідав про неї близьким друзям або психотерапевту, я завжди додавав, що під час наших ігор у ній прокидалася непересічна актриса. Її історії перетворювалися на справжні вистави, і вона розігрувала їх старанно і навіть із блиском. Вона імітувала голоси тварин, дітей, дорослих чоловіків. Якщо чоловічий персонаж удавав із себе жінку, вона говорила смішним співучим фальцетом, неначе травесті-діва. Лисиці в неї виходили закрадливими, корови — недоумкуватими, а собаки — улесливими.

Якщо я вагався, чи хочу слухати її історії, бабуся негайно відкликала пропозицію і тижнями не поверталася до неї. Тому зазвичай я просто кивав, не встигаючи вирішити дилему: слухати ті чудові історії або потерпати від нічних жахів.

Минуло майже п'ятдесят років, а я все ще пам'ятаю деякі з її історій. Шматочки з них свідомо й несвідомо проникли до моїх книжок. Найкраще запам'ятовувалися ті сюжети, які згодом я зустрічав у кіно

або збірках казок^[17]. Деякі затрималися в моїй голові через те, що переплелися із якоюсь подією або враженням з мого власного життя.

Так трапилося з історією про царя Соломона та джина. Бабуся казала, що вона «із єврейської Біблії», але це — повна нісенітниця. Потім я все ж таки відшукав єврейські казки, у яких Соломон і джин змагалися в кмітливості, але вони були геть іншими. Бабуся розповіла, як одного дня джин захопив у полон Соломона, наймудрішого із царів земних. Погрожуючи Соломонові смертю, джин вимагав, щоби цар виконав три його бажання. Соломон погодився, але висунув зустрічну умову: виконання бажань не повинно зашкодити жодній живій людині. Джин забажав, щоби припинилися війни — але Соломон нагадав йому, що як не буде війни, діти вояків і зброярів помруть із голоду. Далі Соломон підказав джину, до яких жахливих наслідків призведуть ще два його нібито благих бажання, і джин зрештою був змушений відпустити царя. Утім, історії бабусі зазвичай не мали щасливого кінця — тому й Соломонові відтоді було заборонено висловлювати будь-які бажання^[18].

Я пам'ятаю цю історію, тому що після того, як бабуся розказала її мені, вона попросила принести їй газету чи окуляри зі спальні. А може, я просто нишпорив в її речах. Увійшовши в кімнату, я побачив, як промінь вечірнього сонця пронизує кімнату й просвічує пляшечку «Шанель № 5», що завжди стояла на бабусиному туалетному столику. У пляшечці крутився джин. Рідина була такого ж кольору, як пахла моя бабуся,— кольору тепла її долонь і сиденьок у неї на руках, кольору її хриплатого голосу, що віддавався в її грудній клітці, коли вона притискала мене до себе. Я витріщався на мерехтливий вогник полум'я, узятого в скляний полон. Іноді її парфуми мені подобалися, мені ставало радісно й затишно від них, але іноді я сидів у неї на колінах, і від концентрованого аромату мені боліла й паморочилася голова. Іноді її руки перетворювалися на залізні кайдани, а сміх здавався гірким, іржавим і ненаситним, як у вовків у мультиках.

• • •

П'ять моїх найранніших спогадів про бабусю:

1. *Татуювання на лівому передпліччі.* П'ять цифр, які позначали щось таке, про що я, за неписаним законом, не мав права питати. Весела сімка з ризкою на ніжці — як пишуть цю цифру європейці.

2. *Пісня про коника французькою мовою.* Бабуся качає мене на колінах, тримає мої долоні у своїх і плескає ними. Швидше й швидше, від повільної ходи до риси й галопу. Майже щоразу по закінченні пісні вона обіймає та цілує мене. Але іноді на останньому слові вона розсуває коліна — і я провалююся на килим. Поки бабуся співає пісню, я намагаюся вгадати, що вона зробить наостанок.

3. *Малинова блискуча пляма.* Це «Ягуар» — іграшкова машинка кольору її помади — копія моделі із двигуном у 3,4 літра. Вона купила її мені, аби втішити після візиту до офтальмолога: той розширив мені зіниці, закапавши атропін. Я запанікував, вирішивши, що осліп назавжди, але бабуся трималася добре. Однак, коли я заспокоївся, вона чомусь стривожилася. Звеліла, щоби я не грався машинкою на вулиці, бо загублю її. І в метро також — бо хлопчики, що їдуть у нашому вагоні, можуть позаздрити і вкрати її. У мене все розпливалося перед очима, зате бабуся все бачила чітко. Будь-яка тінь, що заходила у вагон, могла виявитися підступним злодюжкою, налаштованим захопити мою іграшку. Тому я сховав «Ягуар» у кишеню. Моя долоня й досі відчуває його холодок, елегантні вигини корпусу. Слова «ягуар» і «атропін» відтоді разом закарбовуються в моїй пам'яті.

4. *Шви на її панчохах.* Вертикальні, наче за прямовисом, лінії з-під подолу її спідниці до п'ят і стоп, узутих у «лодочки» від фірми Міллера^[19], поки бабуся кладе кістки в каструлю на плиті. Золоті браслети вона зняла й поклала біля дошки для замішування тіста на столішницю з візерунком із зірочок та бумерангів. Ручка під циферблатом її кухонного таймера виглядає, наче стилізована ракета.

5. *Сяючий проділ в її волоссі.* Я бачу його, коли вона нахиляється, щоби застебнути мої штанці. Жіноча вбиральня в універмазі чи магазині прикрас, уся у квітах і позолоті. Вона звертається до мене двома мовами — англійською і французькою, називаючи то

«маленьким принцом», то «маленьким джентльменом» чи «маленьким професором». У неї на пальто хутряний комір, що пахне «Шанеллю № 5». Я ніколи не бачив нічого білішого за її шкіру. Моя мама сказала би мені сходити попісяти в чоловічу вбиральню і застібнути ширінку самостійно, але я не відчуваю приниження власної гідності. Я розумію, що поряд із бабусею діють інші правила. На думку спадає фраза, що раптово все пояснює: «Вона намагається не спускати з мене очей».

Восьмого грудня 1941 року мій дід, безробітний, неприкаяний, до того ж, відомий як «катала» у всіх більярдних у радіусі ста миль від рогу Четвертої і Рітнер-стрит завербувався в інженерні війська США. Свій особистий кий від фірми «Brunswick», зроблений на спецзамовлення, дід залишив дядькові Рею — чим із часом позбавив світ іще одного цадика^[20] — і вирушив військовим ешелоном в округ Рапідс (Луїзіана). Після шести тижнів початкової військової підготовки його відправили у військовий табір біля Пеорії (Іллінойс), де він навчався будувати летовища, мости і дороги.

Інстинкт більярдного гравця вимагав від нього прикидатися дурником і не хвалитися своїми знаннями та навичками, але серед жовторотих новачків, селяків і вайлуватих мужланів він виділявся міцною поставою, до того ж мав інженерну освіту. Дід був сильним і витривалим, словами не розкидався, і це сприймалося як ознака мужності, холонокровності та незворушності. Згодом впливло, що дід має диплом Дрексельського університету, вільно говорить німецькою, дає будь-кому фору в більярді^[21] й знається на моторах, акумуляторних батареях і радіоприймачах. Одного дня, коли дід та інші стажери з метою навчання паплюжили луку біля берега Спун-рівер, якийсь ідіот проїхав вантажівкою по проводах, що з'єднували польовий телефон із комутатором у штабі частини. Мій дід швидко зметував, як відновити зв'язок із допомогою колючого дроту з огорожі. А коли почався дощ і деякі змокли стовпчики цієї імпровізованої комунікації позамикали телефонні лінії на землю, дід розрізав запасну автомобільну камеру на смужки і відправив кількох стажерів ізолювати ними дріт від деревини на відстані понад дві милі.

Наступного дня діда викликали, аби він доповів про цей випадок старшому офіцеру групи. Майор був сухоребрим випускником Принстона, чия шкіра задубіла й вкрилася плямами за роки осушення боліт і наведення мостів у всіляких малярійних місцевостях. Щоки майора лущилися, вилиці та ніс вкривала сітка дрібних судин. Натоптавши люльку, він трохи помовчав, час від часу кидаючи оком на мого діда, який переминався з ноги на ногу й гадав, що ж він такого накоїв. Нарешті майор розкурив люльку і повідомив, що має намір рекомендувати діда для переведення в офіцерське училище у Форт-Белвуар у штаті Вірджинія.

Атмосфера солдатського життя була насичена міазмами презирства до офіцерства, і дід від самого початку дихав цими токсичними випарами, не потребуючи фільтра або респіратора. Особистої неприязні до майора він не мав — просто зневажав усіх офіцерів як клас. Тому, після хвилинного вагання, дід відповів:

— Сер, я готовий махати кувалдою, поки ми не збудуємо трасу аж до Берліну. Але, із усією повагою, краще я опинюся куркою, що танцює в скляному ящику на «Сталевому пірсі»^[22], ніж стану кадровим офіцером. Без образ, сер.

— Я не ображаюся. Розумію вас, і хай це лишиться між нами, але різниця між офіцером і куркою у скляному ящику не надто велика.

— Сер...

— До речі, чи відомо вам, що за звання молодшого лейтенанта ви отримаєте додаткових п'ятдесят доларів до місячної платні?

У ті часи мій прадід учергове прогорів — вилетіла в трубу його перекусна в парку «Шібе» поруч із бейсбольним стадіоном. Зараз він працював на складі винного магазину і в корсеті від кили тягався зі сталевими барилами пива «Інглінг». Моя прабабуся роками брала надомну роботу від шляпника: пришивала стрічки і облямівки, а тепер знайшла місце пакувальниці в кондитерській, якою володіли двоє зведених братів — ті зганяли взаємну ненависть, демонстративно зневажаючи всіх, хто стояв за прилавком. Мій дід знав, що його батьки

запряжуться в будь-яку роботу й терпітимуть будь-які знущання, аби тільки сплачувати за освіту Рея, на якого вони покладали купу надій.

— Ні, сер, я не знав про це,— відповів мій дід.

Через два тижні — за день до того, як солдатів із його частини завантажили в потяг, що прямував до Довсон-Крік у Британській Колумбії, щоби будувати Аляскінську магістраль,— діда доправили в офіцерську школу у Форт-Белвуар. Це була невесела мандрівка.

Удалині від холодної півночі чи перших боїв тієї війни, за три години їзди від Шанк-стрит, він нудьгував як ніколи. Жодного разу дід не відчував себе настільки пригніченим. Роки, проведені в більйардних та університетських аудиторіях, навчили його ділити чоловіків на слабаків, ідіотів і шарлатанів, і життя у Форт-Белвуар лише підтверджувало цю класифікацію. З усіх боків його оточували лінь, некомпетентність, порожні розмови й вихваляння. В інших курсантах такі умови формували відвертий цинізм, але мій дід постійно відчував глуху досаду й лють.

Форт-Белвуар розташовувався неподалік від Вашингтона, тому дідова зневага дуже швидко поширилася за огорожу військової бази — на представників влади. Перл-Гарбор на той час уже нагнав на всіх страху перед ворожим вторгненням, але уряд й досі поводився безтурботно, покладаючись на те, що від супротивника його відділяють океани. Нечисленні протиповітряні батареї постійно демаскували своє місцезнаходження. Небо патрулювали допотопні біплани «Curtiss», кілька катерів берегової охорони — річки й мости.

Одного разу дід, отримавши день відпустки, блукав вулицями і плекав свій патріотичний гнів, обмірковуючи план захоплення Вашингтона. Заради достовірності він уявляв себе райхсмаршалом і розвивав свою стратегію на прадідівській пресбурзькій німецькій — гортанні приголосні додавали особливого смаку його мовним конструкціям. Ось він віддає наказ, аби штурмові підрозділи проходили спеціальні тренування для тривалого перебування на підводних човнах. Далі він висаджує триста озброєних до зубів людей у гирлі річки Патаксент — на тому самому місці, із якого британці почали вторгнення на

континент 1814 року. Хлопці з підводних човнів підривають мости й електростанції на річці Потомак, знешкоджують радіовежі, ріжуть телеграфні та телефонні дроти. Гранатами і колючим дротом вони перетворюють прямокутну сітку вулиць на непролазний лабіринт. Тридцяти «спеців» вистачить, щоби захопити Капітолій, дюжини — Білий дім. Увечері другого дня після початку операції він би вже стов у сяючих чоботах і вермахтівській фуражці перед Франкліном Делано Рузвельтом, простягаючи йому ручку для підписання остаточної капітуляції.

Того вечора дід повернувся у Форт-Белвуар захоплений і водночас наляканий чіткістю й елегантністю власного плану. Перед сном він надрукував на машинці тристорінкову доповідну старшому офіцерові. Доповідна чи то не дійшла, куди треба, чи то її не прочитали, чи то не звернули на неї уваги. Після відбою, у темряві кімнати, яку він ділив із цивільним інженером Орландо Баком, випускником Массачусетського технологічного, він знову виклав свої міркування.

Суто випадково цей Бак виявився одним із тих курсантів, які не підпадали під жодну з категорій дідової класифікації. Він був інтелектуалом зі штату Мен, його батько й дід присвятили життя зведенню легендарних мостів в Аргентині та на Філіппінах. Досвід хуліганських витівок в престижних навчальних закладах і родинна історія виробили у Бака особливу цікавість до підривної справи, тому він одразу зосередився на цьому аспекті плану мого діда.

— Однієї акції вистачить, — вирішив Орландо. — Достатньо підірвати хоча б мост Френсіса Скотта Кея. Це точно приверне їхню увагу, і вони трохи отямляться.

Минуло кілька тижнів, мій дід не отримав жодної відповіді на свою доповідну. У вільні дні вони з Баком тинялися біля обраного ними мосту, начебто просто так розглядаючи елегантну шеренгу ферм і прогонів. Бак фотографував діда, поки той безперешкодно робив замальовки биків і берегових опор. Попри всі їхні зусилля, ніхто навіть не спитав, що тут роблять ці двоє хлопців і чому їх так цікавить цей міст, зведений військовими будівельниками в двадцятих роках за проєктом одного з колег батька Орландо.

На заняттях із підривної справи вони набиралися досвіду й необхідних знань, а вечорами вивчали інженерні креслення конструкцій мосту в бібліотеці військової бази.

— Я їм покажу,— якось промовив Бак, лежачи в темряві й слухаючи радіо. Випуск новин був присвячений захопленню форту Тобрук вояками генерала Роммеля.— Я провчу цих козлів так, що надовго запам'ятають...

Мій дід якось пропустив той момент, коли його сусід по кімнаті почав говорити про їхній план не в умовному способі, а у визначеному майбутньому. Він жодної хвилини не вірив, що Бак дійсно намагається дати комусь урок або домогтися справедливості. Він не був перфекціоністом, шукачем правди або нитиком — просто приколювався, гадаючи, що це саме те, що хотів би почути мій дід.

— Не дуже загравайся,— казав йому дід.

— Хто, я?

Десять бомб власного виробництва дід із Баком заховали в кузові іржавої вантажівки, що стояла посеред автопарку, накрита брезентом. Конструкція вийшла дуже простою та ефективною: дерев'яні патронні коробки, напхані піроксиліном, який дід із Баком потроху виносили з навчань із підривної справи. Так само вони отримали детонатори і детонувальний шнур — якраз стільки, щоби мій дід зумів утілити свій план. До кінців кожного відтинку шнура дід почепив папірець із фразою, яку сам надрукував німецькою: «Тільки для демонстрації!»

— Не люблю, коли люди надто захоплюються,— сказав він Баку.

— О, та я теж,— безсоромно відповів Бак.

У ніч, обрану для здійснення операції, вони затягнули пояси, обвішані інструментами, розподілили свої запаси вибухівки у чотири наплічники і вирушили в самоволку. Залишити частину їм вдалося із такою легкістю, яка лише підтвердила дідову зневагу до порядків у Форт-Белвуар. Вони проминули бур'яни і всіляке сміття, ґрунтовий

шлях і заглибилися в ліс, що колись був частиною плантації Белвуар. Сиплючи чортами і проклинаючи темряву, вони рухалися лісом, аж поки не вийшли до залізничної лінії «Річмонд—Фредеріксбург—Потомак». Там вони дочекалися товарняка до Александрії і застрибнули на порожню платформу.

Бак і мій дід встигли зістрибнути перед самим залізничним вузлом і опинилися в якомусь районі, забудованому присадкуватими цегляними будиночками. Зі станції Потомак пахло соляркою і озоном від пантографів електровозів, що рясно іскрили. Ці запахи і вбогі будиночки збудили у свідомості мого діда давні спогади і злість. Йому здалося, що, можливо, колись, через кілька років, він згадуватиме цю ніч як таку, що знаменувала довгоочікуваний початок його життя — справжнього життя.

Вони знайшли припаркований за домом на вузькій вуличці старий фордівський пікап моделі А. Одне з вікон машини замість скла було забите оргалітом. Мій дід ліктем пробив його й заліз усередину. Доти дід ніколи не пробував заводити двигун без ключа, але принцип був йому відомий, а «Форд» не пручався. На все про все пішло менше хвилини. Тоді він відчинив двері й пересунувся на пасажирське сидіння. Орландо сів і намацав у темряві кермо.

— Ах ти вилупок,— щасливо промовив він.— Чорт тебе забирай!

— Їдьмо.

Раптом зі сторони Бака в двері машини вдарилося якесь важке тіло. У вікні виникли палаючі очі й червона паща — у вікно рвався собака. Із будинку заволав якийсь чоловік. Орландо захихотів, покопирсався з важелями, натиснув педаль газу — і наступної миті оскаженілий пес залишився позаду в хмарі пилу. Утім, пікап не обіцяв комфортної поїздки. Коли дід із Баком виїхали на шосе Джеффа Девіса, машина скрипіла, скреготала й дзеленчала, ніби в кузові вони везли повні мішки будильників.

Орландо Бак заспокоївся, узяв себе в руки й вів машину в темряві обережно, не перевищуючи швидкості. Вони проминули новий

Рекомендована література

Дівчина, жінка, інакша

NATALIA

Перейти до категорії
Художня література

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ